

JIGAR SIRROZIDA PORTAL GIPERTENZIYA VA JIGAR FUNKSIONAL YETISHMOVCHILIGINING KLINIK AHAMIYATI**Kasimov Xabib Xamidovich***University of Business and Science**Tibbiyot fakulteti, Tibbiyot kafedrası o‘qituvchisi**E-mail: khabibkasimov1970@gmail.com***Kosimov Bokirali Xakimovich***University of Business and Science**Tibbiyot fakulteti, Tibbiyot kafedrası o‘qituvchisi***Inomov Kamoliddin Mamasoli o‘g‘li***University of Business and Science**Tibbiyot fakulteti, Tibbiyot kafedrası o‘qituvchisi**E-mail: kamoliddininomov@gmail.com*

Annotatsiya (Abstract): *Jigar sirrozi surunkali diffuz jigar kasalligi bo‘lib, gepatotsitlarning fibroz va regenerativ tugunlar bilan almashinuvi natijasida portal gipertenziya hamda jigar funksional yetishmovchiligi rivojlanishi bilan xarakterlanadi. Tadqiqotning maqsadi jigar sirrozida portal gipertenziya va jigar funksional yetishmovchiligining klinik ahamiyatini baholashdan iborat bo‘ldi. Tadqiqot davomida 42 nafar jigar sirrozi bilan kasallangan bemorlarning klinik, laborator va instrumental ko‘rsatkichlari tahlil qilindi. Natijalarda portal venoz bosimning oshishi, gipoalbuminemiya, giperbilirubinemiya hamda koagulopatiya jigar yetishmovchiligi darajasi bilan bevosita bog‘liqligi aniqlandi. Child–Pugh klassifikatsiyasi bo‘yicha og‘ir bemorlarda assit va qizilo‘ngach venalari varikozi ko‘proq kuzatildi. Tadqiqot jigar sirrozi asoratlarini erta aniqlash va prognozlashda laborator hamda klinik ko‘rsatkichlarning muhimligini tasdiqlaydi.*

Kalit so‘zlar: *jigar sirrozi, portal gipertenziya, assit, Child–Pugh, jigar yetishmovchiligi*

Kirish (Introduction)

Jigar sirrozi dunyo bo‘yicha o‘lim va nogironlikka olib keluvchi asosiy gastroenterologik kasalliklardan biri hisoblanadi. Kasallik gepatotsitlarning progressiv destruksiyasi, fibroz to‘qima proliferatsiyasi va jigar arxitektonikasining buzilishi bilan kechadi. Natijada portal venoz tizimda bosim oshadi va portal gipertenziya rivojlanadi. Portal gipertenziya jigar sirrozining eng muhim patofiziologik mexanizmlaridan biri bo‘lib, qizilo‘ngach venalari varikozi, assit va splenomegaliya kabi og‘ir asoratlarni yuzaga keltiradi [1]. So‘nggi yillarda

jigar sirrozining metabolik va yallig‘lanish mexanizmlariga alohida e‘tibor qaratilmoqda. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, gepatotsitlarning funksional kamayishi oqibatida albumin sintezi buziladi, bilirubin va ammiak miqdori ortadi, bu esa organizmning umumiy intoksikatsiyasiga olib keladi [2]. Jigar sirrozining dekompensatsiyalangan shakllarida o‘lim xavfi 2–3 baravar yuqori bo‘lib, portal gipertenziya mavjudligi prognozni sezilarli darajada yomonlashtiradi [3].

Portal gipertenziya natijasida splanxnik qon aylanishida gemodinamik buzilishlar rivojlanadi. Natijada portal venada bosim oshib, kollateral qon aylanishi shakllanadi va qizilo‘ngach hamda me‘da venalarida varikoz kengayish kuzatiladi. Statistik ma‘lumotlarga ko‘ra, jigar sirrozi bilan kasallangan bemorlarning 50–70% ida qizilo‘ngach venalari varikozi aniqlanadi va ulardan taxminan 30% ida qon ketish kuzatiladi [4]. Assit jigar sirrozining eng ko‘p uchraydigan klinik asoratlardan biri bo‘lib, natriy va suv retensiyasi, portal bosim oshishi hamda albumin sintezining kamayishi bilan bog‘liq. Tadqiqotlarga ko‘ra, dekompensatsiyalangan jigar sirrozi bo‘lgan bemorlarning 60% dan ortig‘ida assit kuzatiladi [5]. Shu sababli portal gipertenziya va jigar funksional yetishmovchiligining klinik ahamiyatini chuqur o‘rganish zamonaviy gastroenterologiyaning dolzarb muammolaridan biri hisoblanadi.

Materiallar va metodlar (Materials and Methods)

Tadqiqot Respublika ixtisoslashtirilgan gastroenterologiya markazida jigar sirrozi tashxisi bilan davolangan 42 nafar bemor o‘rtasida olib borildi. Bemorlarning o‘rtacha yoshi $56,8 \pm 7,2$ yilni tashkil etdi. Erkaklar 26 nafarni (61,9%), ayollar esa 16 nafarni (38,1%) tashkil etdi. 60 yoshdan katta bemorlar ulushi 45,2% ni tashkil qildi. Barcha bemorlarda umumiy qon tahlili, biokimyoviy tekshiruvlar, bilirubin, ALT, AST, albumin, protrombin indeksi hamda xalqaro normallashtirilgan nisbat (INR) aniqlanib, ultratovush tekshiruv va fibrogastroduodenoskopiya o‘tkazildi. Child–Pugh klassifikatsiyasi asosida jigar yetishmovchiligi darajasi baholandi. Portal venoz tizim holatini baholash uchun Doppler ultratovush tekshiruv amalga oshirildi. Portal vena diametri, qon oqim tezligi va splenik vena ko‘rsatkichlari tahlil qilindi. Assit mavjudligi ultratovush tekshiruv asosida aniqlanib, uning darajasi klinik jihatdan baholandi. Statistik ishlov variatsion statistika usuli yordamida bajarildi. Natijalar $M \pm SD$ ko‘rinishida ifodalandi. Pearson korrelyatsion tahlili qo‘llanildi. $p < 0,05$ statistik ahamiyatli deb qabul qilindi.

Natijalar (Results)

Tadqiqot natijalari jigar sirrozi bilan kasallangan bemorlarda portal gipertenziya va jigar funksional buzilishlari sezilarli darajada namoyon bo‘lishini ko‘rsatdi. Umumiy bilirubin miqdori o‘rtacha $48,6 \pm 12,4$ mkmol/l ni tashkil etdi, bu me‘yoriy ko‘rsatkichlardan deyarli 2–3 baravar yuqori edi. Albumin miqdori $29,4 \pm 4,2$ g/l gacha pasaygani kuzatildi. INR

ko‘rsatkichi $1,8 \pm 0,4$ ga teng bo‘lib, koagulopatiya mavjudligini tasdiqladi. Child–Pugh klassifikatsiyasi bo‘yicha bemorlarning 28,6% ida A klass, 38,1% ida B klass, 33,3% ida esa C klass aniqlangan. Portal gipertenziya belgilari sifatida qizilo‘ngach venalari varikozi 64,3% bemorlarda, assit esa 57,1% holatda kuzatildi. Splenomegaliya 61,9% bemorlarda aniqlangan. Portal vena diametri o‘rtacha $15,8 \pm 2,1$ mm ni tashkil etdi. Portal qon oqimi tezligi esa $11,4 \pm 2,6$ sm/s gacha pasaygani kuzatildi. Child–Pugh C klassidagi bemorlarda portal vena diametri va splenomegaliya ko‘rsatkichlari ancha yuqori bo‘ldi. Erkaklarda portal gipertenziya asoratlari ko‘proq uchrashi kuzatildi. Ularda assit rivojlanish xavfi ayollarga nisbatan 1,4 baravar yuqori bo‘ldi. 60 yoshdan katta bemorlarda albumin darajasining pasayishi va bilirubin ko‘rsatkichining oshishi sezilarliroq bo‘lib, Child–Pugh bo‘yicha og‘ir sinfdagi bemorlar soni yuqori edi.

Korrelyatsion tahlilda albumin miqdori va assit rivojlanishi o‘rtasida manfiy bog‘liqlik aniqlangan ($r = -0,62$; $p < 0,01$). Bilirubin va portal gipertenziya darajasi o‘rtasida esa kuchli ijobiy korrelyatsiya kuzatildi ($r = 0,71$; $p < 0,001$). INR ko‘rsatkichining oshishi qizilo‘ngach venalari varikozi rivojlanish xavfi bilan bog‘liq ekanligi aniqlandi ($r = 0,58$; $p < 0,05$). Assit mavjud bo‘lgan bemorlarda kasalxonaga qayta yotish holatlari 32% ga yuqori bo‘lib, jigar ensefalopatiyasi esa 21,4% bemorlarda aniqlangan. Bundan tashqari, trombotsitopeniya 47,6% bemorlarda kuzatilib, splenomegaliya bilan statistik jihatdan bog‘liqligi aniqlandi ($r = -0,56$; $p < 0,05$).

Muhokama (Discussion)

Olingan natijalar jigar sirrozida portal gipertenziya va jigar funksional yetishmovchiligi kasallik prognoziga sezilarli ta‘sir qilishini ko‘rsatdi. Albumin sintezining pasayishi va bilirubin miqdorining ortishi gepatotsitlar funksional faoliyatining kamayishini ifodalaydi. Bu o‘zgarishlar dekompensatsiyalangan jigar sirrozida ayniqsa yaqqol namoyon bo‘ladi [4]. Portal gipertenziya natijasida rivojlanadigan qizilo‘ngach venalari varikozi va assit eng xavfli asoratlardan biri bo‘lib, ular yuqori o‘lim xavfi bilan bog‘liq. Tadqiqot davomida qizilo‘ngach venalari varikozi 64,3% bemorlarda aniqlangani xalqaro tadqiqotlar natijalari bilan mos keladi [5]. Korrelyatsion tahlillar laborator ko‘rsatkichlar va klinik asoratlari o‘rtasida mustahkam bog‘liqlik mavjudligini tasdiqladi. Ayniqsa bilirubin va portal gipertenziya o‘rtasidagi ijobiy bog‘liqlik jigar yetishmovchiligi progressiyasini aks ettiradi. INR ko‘rsatkichining oshishi va koagulopatiya mavjudligi qizilo‘ngach venalaridan qon ketish xavfini oshiradi. Shuningdek, yoshi katta bemorlarda metabolik va gemodinamik buzilishlarning og‘irroq kechishi kuzatildi, bu esa jigar regeneratsiya imkoniyatlarining pasayishi bilan izohlanadi. Splenomegaliya va trombotsitopeniya o‘rtasidagi bog‘liqlik portal gipertenziyaning klinik markerlaridan biri sifatida ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatdi.

Xulosa (Conclusion)

Jigar sirrozi portal gipertenziya va jigar funksional yetishmovchiligi bilan kechuvchi og‘ir surunkali kasallik hisoblanadi. Tadqiqot natijalari portal gipertenziya asoratlari, xususan assit va qizilo‘ngach venalari varikozi kasallik prognozini sezilarli darajada yomonlashtirishini ko‘rsatdi. Albumin, bilirubin va INR ko‘rsatkichlari jigar yetishmovchiligi og‘irligini baholashda muhim diagnostik mezonlar hisoblanadi. Portal vena diametri va portal qon oqimi tezligining o‘zgarishlari portal gipertenziya darajasini baholashda muhim ahamiyatga ega. Jigar sirrozini erta aniqlash va metabolik hamda gemodinamik buzilishlarni o‘z vaqtida korreksiya qilish kasallik asoratlarini kamaytirishda muhim rol o‘ynaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Bosch J., Abraldes J.G. Portal hypertension and cirrhosis // *Journal of Hepatology*. 2018;68(4):723–737.
2. Kumar V., Abbas A.K. *Robbins Basic Pathology*. Elsevier, 2020.
3. European Association for the Study of the Liver (EASL). Clinical practice guidelines for liver cirrhosis // *Journal of Hepatology*. 2018;69(1):182–236.
4. Sherlock S., Dooley J. *Diseases of the Liver and Biliary System*. Wiley-Blackwell, 2019.
5. Garcia-Tsao G., et al. Portal hypertensive bleeding in cirrhosis // *Hepatology*. 2017;65(1):310–335.